

REGULACJE PRAWNE W SYSTEMIE OCHRONY ZDROWIA PSYCHICZNEGO

redakcja naukowa Błażej Kmiecik

PATRONAT

REGULACJE PRAWNE W SYSTEMIE OCHRONY ZDROWIA PSYCHICZNEGO

redakcja naukowa Błażej Kmiecik

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja została przygotowana w ramach realizacji tematu badawczego
„Prawno-społeczne wyzwania ochrony zdrowia psychicznego”
nr 502- 03/6- 074-06/502-64-103, finansowanego z środków
Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

Stan prawny na 15 maja 2019 r.

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Joanna Olówek

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Świerk-Bożek

Projekt okładek serii
Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-697-4

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Słowo wstępne.....	9
Wprowadzenie.....	11
<i>Jerzy Słyk</i> Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego – problemy legislacyjne	17
<i>Błażej Kmiecik</i> Przymus w psychiatrii – między dobrem wspólnym a indywidualnym	39
<i>Andrzej Nawrocki</i> Wybrane doświadczenia Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego w spotkaniach z pacjentem przyjętym do szpitala psychiatrycznego bez zgody.....	59
<i>Katarzyna Julia Kowalska</i> Wybrane aspekty problematyki poradnictwa prawnego dla osób w trudnej sytuacji życiowej, należących do grup stygmatyzowanych.....	71

<i>Karolina Góralczyk, Karolina Kamińska</i> Identyfikacja interesów klienta w sprawach dotyczących przymusowej hospitalizacji psychiatrycznej a dylematy profesjonalnego pełnomocnika procesowego.....	83
<i>Sebastian Ładoś</i> Przesłuchanie małoletniego świadka ze szczególnym uwzględnieniem współpracy sędziego z psychologiem	105
<i>Renata Kleszcz-Szczyrba</i> Rozwód małżonków czy rozwód rodziców? – pomieszenie ról w sytuacji rozwodowej i jego wpływ na dobro dziecka. Refleksja psychologiczna	119
<i>Michał Preficz</i> Wpływ autyzmu na zdolność do zawarcia związku małżeńskiego	137
<i>Justyna Ziółkowska</i> Przeprowadzenie przez lekarza operacji adaptacyjnej u transseksualisty jako medyczna czynność lecznicza	147

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)
- u.o.z.p. – ustawa z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1878)
- u.p.p. – ustawa z 6.11.2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. z 2017 r. poz. 1318 ze zm.)
- u.z.l. – ustawa z 5.12.1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz.U. z 2019 r. poz. 537 ze zm.)
- z.t.p. – rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283)

Czasopisma, zbiory orzecznictwa

- M. Praw. – Monitor Prawniczy
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna

OSNKW	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Woj- skowa
OSP	-	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiM	-	Prawo i Medycyna
PiP	-	Państwo i Prawo
Psych. Pol.	-	Psychiatria Polska

Inne

SA	-	sąd apelacyjny
SN	-	Sąd Najwyższy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
WSA	-	wojewódzki sąd administracyjny

SŁOWO WSTĘPNE

Psychiatria zajmuje się badaniem, zapobieganiem i leczeniem zaburzeń oraz chorób psychicznych. Dotykając tak trudnych obszarów, wymaga szczególnie racjonalnego stanowienia i stosowania przepisów, określających sposób postępowania z pacjentem, wobec pacjenta i na jego rzecz.

Rozwaga jest potrzebna na etapie legislacyjnym – proponowane zmiany powinny realnie wpływać na poziom bezpieczeństwa i satysfakcji pacjentów. Jednocześnie prawo powinno maksymalnie utrudniać obchodzenie przepisów. Racjonalność jest pożądana na etapie interpretacji prawa – wykładnia ustaw i rozporządzeń powinna być zrozumiała nie tylko dla osób z kierunkowym wykształceniem prawniczym, ale dla każdego obywatela, w szczególności tego, który doświadcza kryzysu psychicznego. Mądrość jest też niezbędna na etapie praktycznym, dlatego też niezwykle istotna jest działalność Rzeczników Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego, którzy udzielają wsparcia w dochodzeniu swoich praw pacjentom szpitali psychiatrycznych.

Książka pod redakcją dr. Błażeja Kmiecika, która oddawana jest w ręce Czytelników, stanowi zbiór pytań i odpowiedzi dotyczących relacji między prawem a medycyną. Wydana w szczególnym czasie, w 25 rocznicę uchwalenia ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, staje się obszarem dyskusji i wymiany poglądów na prawo psychiatryczne. Jestem przekonany, że jest to pozycja, po którą z wielkim zaciekawieniem sięgną zarówno osoby profesjonalnie zaangażowane w prawną i medyczną pomoc dla pacjentów, jak też osoby doświadczające kryzysu psychicznego i ich najbliżsi.

Psychiatria zajmuje szczególne miejsce w mojej działalności jako Rzecznika Praw Pacjenta, dlatego też życzę owocnej lektury i wielu inspirujących przemyśleń.

*Rzecznik Praw Pacjenta
Bartłomiej Chmielowiec*

WPROWADZENIE

Koniec drugiej dekady XXI w. to szczególny okres dla polskiej refleksji prawno-psychiatrycznej. Na początku 2018 r. weszły w życie przepisy znowelizowanej ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Na ich podstawie doszło do istotnych zmian mających nie tylko teoretyczne, ale również praktyczne znaczenie dla ochrony praw oraz wolności osób doświadczających zaburzeń psychicznych. Trzeba tutaj przede wszystkim zwrócić uwagę na wprowadzenie do wspomnianego aktu prawnego kluczowych rozwiązań dotyczących zasad stosowania przymusu bezpośredniego wobec pacjentów prezentujących niebezpieczne zachowania związane wprost z objawami danego zaburzenia lub choroby psychicznej. Do ustawy przeniesiono – znajdujące się dotąd w rozporządzeniu – przepisy informujące, jak długo wobec pacjenta mogą być podejmowane między innymi takie działania, jak izolacja oraz unieruchomienie. W najnowszej wersji omawianego aktu prawnego wprowadzono ponadto wiele rozwiązań służących osobom ubiegającym się o pomoc. Działanie to w sposób bezpośredni odnosiło się do istotnych rozstrzygnięć zarówno Trybunału Konstytucyjnego, jak i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Dzięki wskazanym zmianom osoby kierowane do domów pomocy społecznej bez swojej zgody uzyskały znacznie szersze możliwości działania w zakresie skutecznej ochrony swoich praw i wolności.

Także w 2018 r. powróciła na chwilę dyskusja dotycząca możliwości podejmowania przymusowych działań terapeutycznych wobec opuszczających więzienie osób doświadczających zaburzeń psychicznych o niepsychotycznym charakterze. W tym też kontekście na nowo pojawiła się wątpliwość dotycząca zasadności istnienia w polskich przepisach

terminu „choroba psychiczna”. Wątek ten okazał się aktualny w kontekście zdarzeń, do jakich doszło na początku 2019 r. na terenie Gdańska. Mowa tutaj o tragicznej śmierci prezydenta Gdańska, Pawła Adamowicza. Zabójstwo to wywołało liczne komentarze dotyczące stanu zdrowia osoby podejrzanej o dokonanie przywołanego czynu. W licznych dyskusjach, debatach oraz analizach zwracano uwagę na konieczność ochrony społeczeństwa przed niebezpiecznymi, zaburzonymi osobami, doświadczającymi problemów z opanowaniem własnych działań. Kontekst ten ukazał niestety również niepokojące i nadal dostrzegane zjawisko stygmatyzacji osób leczonych psychiatrycznie. W licznych bowiem wypowiedziach pacjentom podobnych placówek niesłusznie przypisywano w sposób automatyczny skłonności do zachowań agresywnych. Jednocześnie jednak na początku 2019 r. pojawiły się trafne ekspertyzy wskazujące na brak istnienia w polskim porządku prawnym procedur pozwalających na objęcie wsparciem terapeutycznym opuszczających zakłady karne osób, u których zdiagnozowano w trakcie odbywania kary zaburzenia lub choroby psychiczne. Wątek istotnej, legislacyjnej luki wybrzmiał również przy okazji analizy sytuacji, w jakiej znalazła się polska psychiatria dziecięco-młodzieżowa. Informowanie o niedoborach kadrowych oraz sytuacjach, w których dochodziło do zamykania jedyne w regionie szpitala psychiatrycznego dla dzieci, stało się impulsem do kolejnych interwencji podejmowanych przez polskie urzędy specjalizujące się w ochronie praw i wolności człowieka.

Podobne działania realizowane w 2019 r. mają trudne do przecenienia znaczenie. W tym czasie mija bowiem dokładnie ćwierć wieku od wejścia w życie w Polsce przepisów ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Jeden z jej współtwórców, prof. Stanisław Dąbrowski wielokrotnie zwracał uwagę w swoich wystąpieniach na istotne znaczenie przywołanego aktu prawnego, którego uchwalenia oczekiwali przede wszystkim polscy psychiatrzy. Jak podkreślał w kolejnych publikacjach prof. Jacek Bomba, polska psychiatria, bazując na często tragicznych doświadczeniach, wypracowała model tzw. samoregulacji. To dzięki zaangażowaniu krajowych medyków w sposób wyraźny została w tym kontekście podjęta inicjatywa stworzenia aktu prawnego, który z jednej strony chroniłby prawa człowieka doświadczającego określonych zaburzeń, a z drugiej umożliwiałby sprawną reakcję odpowiednich organów i instytucji mię-

dzy innymi chroniących społeczeństwo przed niebezpiecznymi zachowaniami.

Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego w sposób wyraźny zwraca uwagę na unikalną relację łączącą prawo i psychiatrię, która między innymi przez prof. Adama Bilikiewicza została określana mianem „najbardziej prawniczej dyscypliny medycznej”. Z całą pewnością lekarze specjalizujący się w ochronie zdrowia psychicznego nie mogą wykazywać się ignorancją w zakresie informacji dotyczących na przykład treści ustaw odnoszących się do podejmowanych przez nich interwencji zawodowych. Podjęcie działań terapeutycznych, użycie wobec pacjenta siły bądź też przyjęcie go do szpitala bez jego zgody nie może być w żadnej mierze lekarską samowolą. Działanie to musi odnosić się do konkretnych, najczęściej ustawowych procedur. Obecnie trudno również wyobrazić sobie sytuację, w której to prawnicy nie posiadaliby ogólnej orientacji w zakresie wiedzy psychiatrycznej. Z jednej strony bowiem można dostrzec często złożone sprawy karne dotyczące problemu niepoczytalności. Z drugiej strony mogą się na przykład pojawić w praktyce adwokackiej doświadczenia związane z orzeczeniem wobec określonej osoby ubezwłasnowolnienia. Podobne postępowania nie mogą być prowadzone przez jakąkolwiek ze stron bez posiadania ogólnej wiedzy z zakresu psychopatologii. Prawnik musi rozumieć tym samym, co oznaczają takie terminy, jak: „upośledzenie umysłowe”, „choroba psychiczna”, „zaburzenie psychiczne”, „autyzm”, „otępienie” itd. Brak wiedzy w powyższym zakresie uniemożliwia niejednokrotnie skuteczne rozpoznanie danego problemu analizowanego przez prawniczego eksperta.

To właśnie relacja na linii prawo – psychiatria stała się impulsem do powstania niniejszej monografii. Opracowanie to stanowi propozycję interdyscyplinarnego spojrzenia na zjawisko wzajemnego przenikania się rzeczywistości formalno-prawnej oraz doświadczeń kliniczno-psychiatrycznych. To właśnie dlatego poszczególne artykuły będą się odnosić zarówno do wyzwań, przed którymi stoi w swojej pracy prawnik, jak i dylematów, które mogą spotkać osobę zaangażowaną w proces pomocy udzielonej na przykład pacjentowi szpitala psychiatrycznego. Warto dostrzec również kolejne, istotne płaszczyzny. Odnoszą się one mianowicie z jednej strony do praktyki osób biorących udział w postę-

powaniach sądowych. Mowa tutaj zarówno o sędziach, pełnomocnikach, jak i biegłych. Z drugiej natomiast perspektywy zasadne jest zwrócenie uwagi na wyzwania, często o etycznym charakterze, jakie wiążą się zaangażowaniem prawników w sprawy coraz dokładniej poznane pod kątem medycznym.

Na proponowane niżej analizy i rozważania składa się dziewięć opracowań. Pierwsze dwa (*Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego – problemy legislacyjne* J. Słyka oraz *Przymus w psychiatrii – między dobrem wspólnym a indywidualnym* B. Kmiecika) odnoszą się wprost do treści ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Dwadzieścia pięć lat funkcjonowania w polskim systemie prawnym przywołanego aktu prawnego zmusza do dogłębnego, nierzadko krytycznego spojrzenia na poszczególne zapisy. Kolejne nowelizacje tej ustawy miały na celu rozwiązanie problemów, przed którymi nierzadko stoją pacjenci, ich rodziny oraz lekarze i terapeuci. Problemy te wielokrotnie dotyczą tematu przymusu w psychiatrii. Działanie bez zgody pacjenta posiada zawsze charakter unikalny. Jest ono jednak również trudnym elementem dołączającym do relacji, jaka istnieje między pacjentem i lekarzem lub pielęgniarzką. Kolejne dwa artykuły (*Wybrane doświadczenia Rzecznika Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego w spotkaniach z pacjentem przyjętym do szpitala psychiatrycznego bez zgody* A. Nawrockiego oraz *Wybrane aspekty problematyki poradnictwa prawnego dla osób w trudnej sytuacji życiowej, należących do grup stygmatyzowanych* K.J. Kowalskiej) udowadniają, że omawiana, szczególna relacja z osobą doświadczającą zaburzeń psychicznych jest udziałem również osoby specjalizującej się w poradnictwie prawnym. Z jednej strony może być to osoba, która jako adwokat bądź radca prawny wpiera swojego klienta w konkretnej sprawie. Z drugiej natomiast strony może to być przedstawiciel coraz liczniejszej w Polsce grupy Rzeczników Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego, którzy na co dzień podejmują w konkretnych oddziałach swoje zadania. W jednym i drugim przypadku prawnik/urzędnik może zostać postawiony w sytuacji, w której kluczowe będzie nie tylko sprawne ukazanie należnych danej osobie praw, ale równie istotny będzie sposób, w jaki dany ekspert podejmie rozmowę z osobą przeżywającą kryzys.

Omawiane tutaj wątki zostały rozwinięte przez autorów w kolejnych dwóch opracowaniach. W pierwszym z nich (*Identyfikacja interesów klienta w sprawach dotyczących przymusowej hospitalizacji psychiatrycznej a dylematy profesjonalnego pełnomocnika procesowego*) K. Góralczyk oraz K. Kamińska zatrzymują się dłużej nad problemem identyfikacji interesów klienta w sprawach dotyczących przymusowej hospitalizacji psychiatrycznej. Autorki przedstawiają również dylematy profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Zagadnienie to wprost odnosi się do unikalnego obszaru etyki zawodowej, której znajomość stanowi z całą pewnością istotny element rozwiązywania problemów, z jakimi w swojej praktyce spotykają się prawnicy. Kwestia dokonania odpowiedniego wyboru w trudnej sytuacji stanowi kluczowy element codziennej pracy sędziów. To właśnie wskazany wątek został rozwinięty w artykule S. Ładosia *Przesłuchanie małoletniego świadka ze szczególnym uwzględnieniem współpracy sędziego z psychologiem*. Przywołana relacja zawodowa posiada trudne do przecenienia znaczenie. Psycholog, jako aktywny uczestnik postępowania, ma w sposób jak najbardziej profesjonalny przedstawić sądowi stanowisko oparte na posiadanej wiedzy. Bazując na podobnej, eksperckiej opinii, odnosząc się do posiadanych dowodów, sąd może wyrazić stanowisko w danej sprawie, co istotne, stanowisko jak najbardziej obiektywne. Perspektywa psychologa biorącego udział w postępowaniu została przedstawiona przez R. Kleszcz- Szczyrbę w artykule *Rozwód małżonków czy rozwód rodziców? – pomieszanie ról w sytuacji rozwodowej i jego wpływ na dobro dziecka. Refleksja psychologiczna*. Wątek rodzinny jest istotny dla ukazania znaczenia relacji istniejącej między prawem a psychiatrią. Nie przez przypadek w tym kontekście została zwrócona w sposób szczególny uwaga na problem rozwodu rodziców, a więc sytuację, która w sposób nieuchronny może się wiązać z doświadczeniem przez osobę małoletnią traumy. W tym kontekście został również zabrany głos przez M. Preficza w opracowaniu *Wpływ autyzmu na zdolność do zawarcia związku małżeńskiego*. Zaburzenie rozwojowe ze spektrum autyzmu nadal stanowi dla nauki tajemnicę. Psychiatrzy, neurologi, pediatri i psycholodzy nie są bowiem obecnie w stanie stwierdzić w sposób jednoznaczny, jaka jest przyczyna pojawienia się podobnego schorzenia. Z perspektywy prawnej pojawia się tutaj istotny kontekst – autyzm nie jest bowiem chorobą psychiczną. Niejednokrotnie trudno będzie również uznać go za formę upośledzenia

umysłowego. Fakt ten ma kluczowe znaczenie dla zdolności danej osoby w zakresie możliwości zawarcia małżeństwa.

Ostatni artykuł (*Przeprowadzenie przez lekarza operacji adaptacyjnej u transseksualisty jako medyczna czynność lecznicza* autorstwa J. Ziółkowskiej) został odniesiony do nadal mało zgłębnionego tematu operacji adaptacyjnych u transseksualistów. Wątek psychiatryczny posiada w tym kontekście szczególne znaczenie. To bowiem opinia lekarza psychiatry może być w wielu wypadkach głównym elementem mającym wpływ na formalne rozpoczęcie procedury dążącej do spodziewanej przez pacjenta zmiany wyglądu. Innymi słowy, wskazana medyczna ekspertyza ma trudne do przecenienia znaczenie w zakresie uznania, że podjęte ostatecznie przez chirurga działania z zakresu korekty płci posiadały terapeutyczny cel, przez co można je określić mianem czynności leczniczej.

Oddawana do rąk Czytelników publikacja, jak wspomniano, ma na celu zwrócenie uwagi na unikalny charakter relacji istniejącej między psychiatrią i prawem. Z całą pewnością rolą ustawodawcy nie jest odnoszenie się do każdego, specyficznego casusu dotyczącego na przykład sytuacji danego pacjenta. Dynamiczny rozwój medycyny oraz stały dostęp społeczeństwa do informacji zmusza jednak do podejmowania stałej refleksji dotyczącej wyzwań, przed którymi stoi bądź też niebawem stanie ustawodawca. Opracowanie, o czym należy wspomnieć, jest efektem działań, jakie zostały podjęte wspólnie przez Zakład Prawa Medycznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi oraz Rzecznika Praw Pacjenta, Bartłomieja Chmielowca. W dniu 10.10.2018 r. wskazane instytucje zorganizowały konferencję *Sąd w psychiatrii – psychiatria w sądzie*, której część uczestników zdecydowała się podzielić swoimi uwagami w niniejszej monografii.

Błażej Kmiecik

Jerzy Słyk

USTAWA O OCHRONIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO – PROBLEMY LEGISLACYJNE

1. Uwagi ogólne

Obserwacja praktyki stosowania przepisów ustawy z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego oraz analiza dorobku doktryny składają do podjęcia próby identyfikacji głównych problemów legislacyjnych prawa medycznego w obszarze ochrony zdrowia psychicznego. Przemawia za tym skala wątpliwości interpretacyjnych ujawniających się mimo wielokrotnych nowelizacji ustawy obowiązującej od 1995 r. Refleksja nad ogólnym charakterem problemów legislacyjnych omawianej ustawy może okazać się przydatna zarówno w procesie wykładni i stosowania prawa, jak i w przyszłych pracach legislacyjnych¹. W niniejszym opracowaniu w pierwszej kolejności zostaną wskazane wybrane ogólne problemy legislacyjne, których ilustracją będą przedstawione następnie przykłady rozwiązań prawnych rodzących wątpliwości interpretacyjne i trudności praktyczne.

---

¹ Inspiracją do podjęcia tak zasygnalizowanego problemu był cykl szkoleń, które autor niniejszego opracowania prowadził w 2018 r. w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Ujawniły one liczne wątpliwości interpretacyjne i praktyczne zgłaszane przez sędziów orzekających na podstawie przepisów ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Autor pragnie podziękować sędziom za przekazanie cennych uwag dotyczących funkcjonowania w praktyce sądowej tej ustawy.

Wydaje się uprawnione twierdzenie, że wysokiemu poziomowi legislacji w danym obszarze prawa sprzyja systemowe uporządkowanie instytucji prawnych, ukształtowanie i ugruntowanie w doktrynie fundamentalnych pojęć oraz konstrukcji, wyodrębnienie części ogólnej. W przypadku prawa medycznego, w tym prawa dotyczącego ochrony zdrowia psychicznego, stan taki nie został i niewykluczone, że nie może zostać osiągnięty. Wynika to z przeplatania się w regulacjach prawnomedycznych między innymi unormowań administracyjnoprawnych, cywilnoprawnych czy prawnokarnych, objęcia regulacją zarówno zagadnień materialnoprawnych, jak i procesowych czy wreszcie występowania elementów specyficznych dla prawa medycznego, związanych z zagadnieniami bioetycznymi, filozoficznymi, ochroną praw podstawowych, rozwojem osiągnięć nauki i techniki w zakresie medycyny itp. W tym kontekście jako zasadniczy problem prawa medycznego można wskazać brak jednolitej, właściwej temu prawu metody regulacji, wynikający przede wszystkim z jego fragmentacji zarówno w znaczeniu formalnym (rozproszenia regulacji w różnych aktach prawnych), jak i merytorycznym (obejmowania jednym aktem prawnym regulacji z różnych gałęzi prawa). W piśmiennictwie wskazuje się natomiast, że kryterium wyodrębnienia prawa medycznego stanowi „kryterium przedmiotowe związane z relacjami prawnymi, jakie powstają na tle szeroko rozumianej ochrony zdrowia”².

W poszczególnych regulacjach ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, które zostaną przywołane w dalszej części niniejszego opracowania, widoczne jest napięcie między kazuistyczną metodą regulacji a bardziej elastycznym sposobem kształtowania norm prawnych, właściwym prawu prywatnemu. Wydaje się, że ustawodawca stara się różnymi metodami regulacji zrealizować nadrzędny cel w postaci ochrony praw pacjenta, podejmując z jednej strony próbę szczegółowego określenia wszelkich możliwych stanów faktycznych i prawnych (wariantów sytuacyjnych) oraz dostosowania do nich rygorystycznie określonych zasad proceduralnych, z drugiej zaś uzależniając tę ochronę od przesłanek ujętych w formie pojęć niedookreślonych. W ustawie ujawniają się wady obu

---

² M. Safjan [w:] *System Prawa Medycznego*, t. 1. *Instytucje prawa medycznego*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2018, s. 4–5.

sposobów regulacji. W pierwszym przypadku w postaci nieuchronnie związanych z kazuistycznym kształtowaniem hipotez norm prawnych sprzeczności i luk prawnych, a w drugim w postaci wątpliwości interpretacyjnych³.

Nie mniej istotny problem legislacyjny prawa medycznego związany jest z doborem adekwatnego do regulowanych zagadnień języka prawnego. Nadawanie skutków prawnych zdarzeniom z obszaru medycyny wymaga przyjęcia precyzyjnej siatki pojęciowej, zgodnej merytorycznie z osiągnięciami nauk medycznych. W zakresie ochrony zdrowia psychicznego jest to szczególnie trudne z uwagi na dynamiczny rozwój tego obszaru medycyny. Rozwój ten dotyczy nie tylko diagnozowania i terapii, ale ma wymiar głębszy, związany z istotą zaburzeń dotyczących pacjentów psychiatrycznych. Na definiowanie tych zaburzeń wpływ mają nie tylko ustalenia nauk medycznych, ale również dorobek nauk społecznych, filozofii, etyki, jak i sposób pojmowania praw człowieka we współczesnych systemach prawnych. W piśmiennictwie wskazuje się, że nazewnictwo zjawisk klinicznych z zakresu zdrowia psychicznego odzwierciedla również poglądy społeczeństwa dotyczące granic między normą a patologią⁴. Język medycyny w zakresie psychiatrii, a co za tym idzie język prawa medycznego jest zatem również determinowany kulturowo⁵. Warto jednocześnie wskazać, że nawet najnowsza historia psychiatrii odnotowuje liczne nadużycia oraz przewartościowania poglądów naukowych⁶.

---

³ Zastrzegając, że jego przedmiotem były zagadnienia niezwiązane z prawem medycznym, warto przywołać postanowienie TK z 27.04.2004 r., P 16/03 (OTK-A 2004/4, poz. 36), w którego uzasadnieniu wskazano, że „nadmierna kazuistyka w konkretnych sytuacjach prowadzić może do deformacji idei państwa prawnego”.

⁴ S. Pużyński, *Choroba psychiczna – problemy z definicją oraz miejscem w diagnostyce i regulacjach prawnych*, Psych. Pol. 2007/XLI, nr 3, s. 299–300.

⁵ Jako potwierdzenie tej tezy przykładowo można wskazać niektóre sformułowania najnowszej wersji Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych – ICD-11. W opisie dotyczącym schizofrenii i innych pierwotnych zaburzeń psychotycznych intensywność ich objawów oceniana jest w kontekście norm kulturowych i subkulturowych. Klasyfikacja ICD-11 dostępna pod adresem: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en> (dostęp: 1.02.2019 r.).

⁶ W XX W. można wskazać przykładowo na nadużycia psychiatrii w państwach totalitarnych, eutanazję, stosowanie sterylizacji z przyczyn eugenicznych. Istotnym czynnikiem, który wpłynął na postrzeganie zaburzeń psychicznych był tzw. ruch antypsychiatrii w latach 60. i 70. ubiegłego wieku. Szerzej na ten temat por. S. Pużyński,

Błażej Kmiecik – doktor nauk społecznych w zakresie socjologii prawa, bioetyk oraz pedagog specjalny; adiunkt w Zakładzie Prawa Medycznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi; wykładowca prawa w Pracowni Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Łódzkiego; dyrektor Centrum Bioetyki Instytutu na Rzecz Kultury Prawnej *Ordo Iuris*; były Rzecznik Praw Pacjenta Szpitala Psychiatrycznego; autor i współautor ponad stu recenzowanych artykułów i książek z zakresu prawa medycznego, psychiatrii społecznej oraz socjologii prawa.

Książka przedstawia w sposób interdyscyplinarny wyzwania, przed którymi stoi system ochrony zdrowia psychicznego, w tym m.in.:

- przymus w psychiatrii: podjęcie działań terapeutycznych, użycie wobec pacjenta siły, przyjęcie go do szpitala bez jego zgody;
- udział osoby specjalizującej się w poradnictwie prawnym w kontaktach z pacjentami;
- rolę i zadania profesjonalnych pełnomocników procesowych i biegłych sądowych w postępowaniach przed sądami.

Analiza obejmuje regulacje prawne dotyczące polskiego ustawodawstwa medycznego (psychiatrycznego) oraz prezentuje konkretne wskazówki przydatne osobom zajmującym się sprawami dotyczącymi ochrony zdrowia psychicznego od strony prawnej, medycznej, psychospołecznej. Informacje zawarte w publikacji odnoszą się w sposób bezpośredni do wyzwań związanych z codziennym funkcjonowaniem osób doświadczających np. zaburzeń psychotycznych, zaburzeń rozwojowych oraz zaburzeń tożsamości płciowej.

Książka przeznaczona jest dla pracowników medycznych, w szczególności lekarzy psychiatrów, psychologów klinicznych, seksuologów, a także przedstawicieli zawodów prawniczych: sędziów i prokuratorów oraz adwokatów i radców prawnych biorących udział w postępowaniach z udziałem osób z zaburzeniami psychicznymi lub ich dotyczących.

9 788381 606974 W01P01

ISBN 978-83-8160-697-4

9 788381 606974

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 99 ZŁ (W TYM 5% VAT)